ЦЪРКОВНО-НАЦИОНАЛНА БОРБА НА БЪЛГАРИТЕ ПРЕЗ ВЪЗРАЖ

Публикувано от **Dimova** на **02.02.2010, 21.19**

Началото на организираното църковно-национално движение се свързва с т. нар. “търновски” събития. През 1838 г. умира търновският митрополит Иларион Критски. Грък по произход, той е представител на онова крило в Цариградската патриаршия, което води по-умерена политика спрямо българското население. С неговото име се свързва освещаването на Габровското училище през 1835 г.; по негова инициатива за учител в това училище е привлечен Неофит Рилски. Пак той подкрепя развитието на новобългарската просвета и в други селища на Търновската митрополия. След смъртта му обаче за митрополит в Търновско е назначен Панарет – типичен представител на корумпираните фанариотски среди в Цариград. Още с първите си действия той предизвиква неодобрението на българското население и местните първенци започват да правят постъпки за неговата замяна. От името на 16 каази от Търновската епархия са съставени изложения до Патриаршията, в които се изисква отзоваването на Панарет и назначаването на неговото място на **Неофит Бозвели** (1785-1848).

Роден в Котел, около 1810 г. той се замонашава в Хилендарския манастир, след което заминава за Свищов, където се отдава на книжовна и учителска дейност. След като посещава за кратко Сърбия, Неофит се установява отново в Търновско, където обикаля различни селища и манастири и с патриотичните си проповеди разбужда националното съзнание на българите. Това бързо му спечелва славата на просветител и достоен народен водач в борбата срещу гръцкото духовенство.

През пролетта на 1839 г. трима пратеници на Търновската епархия заминават за Цариград, за да разкрият пред правителството и Патриаршията злоупотребите на Панарет и да поискат на негово място да бъде назначен Неофит Бозвели. В крайна сметка Панарет е отстранен, но служителите на Патриаршията успяват да подкупят пратениците и за митрополит в Търново е назначен друг гърк – Неофит Византиос, а Бозвели е определен за негов протосингел.

Малко след пристигането на Неофит Византиос в Търново отношенията на новия владика с българското население се изострят и Неофит Бозвели отказва да изпълнява задълженията си на протосингел. Несъгласен с действията на владиката, той се установява в Лясковския манастир, което се тълкува от турските власти като неподчинение и през 1841 г. Неофит Бозвели е арестуван и изпратен на заточение в Света гора.

През 1844 г. той се завръща от заточението и се установява в Цариград с намерението да превърне столичния град в център на борбата срещу Патриаршията. По това време в Цариград живеят около 30-40 хиляди българи, повечето от които се занимават с търговия, занаятчийство, градинарство. Сред богатите цариградски българи се открояват братята Тъпчилещови, братя

Моравенови, Никола Сапунов, Никола Вълкович и др. Особено влиятелен е българският абаджийски еснаф, който, освен че разполага със солидни материални възможности, се радва и на благоволението на висшите османски чиновници.

Неофит Бозвели преценява, че Цариград предлага изключително благоприятни условия за продължаване на борбата с Патриаршията. Според него пред погледа на европейската дипломация и, възползвайки се от реформаторските обещания на Високата порта, българите могат напълно легално да се самоорганизират и да предприемат активни действия за възстановяване на независимата българска църква. Отчитайки всички предимства за превръщането на турската столица в ръководен център на борбата срещу гръцкото духовенство, за кратко време Неофит Бозвели намира съмишленици и разгръща активна пропаганда сред цариградската българска колония. Съществена помощ в тази насока му оказва Иларион Макариополски, който се изявява като най-ревностният последовател на Бозвели.

Иларион Макариополски (1812-1875), чието светско име е Стоян Михайловски, е роден в Елена. Получава солидно за времето си образование – първоначално в родния си град, по-късно в гръцкото училище в Арбанаси и в Карея. Замонашава се в Хилендарския манастир през 1832 г., след което продължава образованието си в известната школа на Теофилос Каирис на о. Андрос. Три години учи и в реномираната Атинска гимназия. Близък приятел на Георги Раковски, през 1841 г. той участва активно в дейността на Македонската революционно дружество. След пристигането на Неофит Бозвели в Цариград, Иларион Макариополски се присъединява към него и двамата се очертават като водачи на местната българска колония.

През есента на 1844 г. Неофит Бозвели и Иларион Макариополски връчват на Високата порта меморандуми, в които излагат исканията на българите. Те имат програмен характер, тъй като в тях залягат основните възгледи на Бозвели по българския църковен въпрос, които предопределят и посоките на развитие на църковно-националното движение през целия му първи етап. В двата меморандума се иска разрешение българите свободно да откриват свои училища, да печатат книги и вестници на родния си език, да се позволи изграждането на българска църква в Цариград, да се създадат смесени българо-турски съдилища, да се състави българска делегация, която самостоятелно да представя българския народ пред Високата порта и пред Патриаршията.

Турското правителство гледа благосклонно и на двата меморандума, което дава основание на Неофит Бозвели и Иларион Макариополски да предприемат нови инициативи. През пролетта на 1845 г. те са официално упълномощени от българските еснафи в Цариград да ги представляват по всички въпроси на “вярата”. Веднага след това Бозвели подава нов мемоар до Високата порта, в който разобличава злоупотребите на гръцкото духовенство и още по-ясно излага българските искания. В новия документ той поставя за първи път и въпроса за строго фиксиране на заплатите на архиереите.

Активната дейност на Неофит Бозвели и Иларион Макариополски, както и все по-видимото ангажиране на влиятелните цариградски българи в църковния спор, принуждава Патриаршията да вземе ответни мерки. Първоначално тя се опитва да спечели Бозвели, предлагайки му

митрополитски пост, но когато този ход на дава резултат Бозвели и Макариополски са заточени в Атон. По време на това свое второ заточение Неофит Бозвели умира (1848 г.).

След заточването на Неофит Бозвели и Иларион Макариополски цариградските българи съсредоточават усилията си към издействане на решение за построяването на български църковен храм в турската столица. В края на 1847 г. еснафите в Цариград дават пълномощно на Александър Екзарх (1810-1891) и той подновява искането за българска църква пред великия везир и пред патриарха. Впоследствие в преговорите се включва и Никола Сапунов – първомайстор на абаджийския еснаф, но Патриаршията категорично отказва да даде съгласието си. При това положение цариградските българи се обръщат за помощ към своя влиятелен сънародник Стефан Богориди, който се ползва с доверието на самия султан. След намесата му Абдул Маджид издава през лятото на 1849 г. специален ферман и с доброволния труд на цариградските българи за кратко време е построен параклисът “Св. Стефан”. Тържественото освещаване става на 9 октомври 1849 г., а управлението на храма е поето от настоятелството на цариградската българска община.

Междувременно борбата срещу гръцкото духовенство се разраства в цялата страна и през 40-те и 50-те години на XIX в. обхваща Търновско, Ловешко, Видинско, Врачанско, Самоковско, Хасковско, Софийско, Одринско. Повсеместно българските общини се противопоставят на корумпираните гръцки владици и настояват за тяхната замяна с български духовници.

Още при първите по-сериозни сблъсъци между българското население и гръцкото духовенство, руската дипломация открито подкрепя Вселенската патриаршия, защитавайки тезата за единството на православието. Позицията на Русия не се променя чак до следата на 60-те години на XIX в. Франция пък умело се възползва от разгарящата се българо-гръцка разпра и успява осезаемо да разшири своето културно-политическо присъствие на Балканите. Въпреки че стратегическите интереси на Франция са свързани най-вече с разпространението на католицизма сред православното население на Османската империя, през 1849 г. френската дипломация предлага на Високата порта да предприеме радикални реформи, включващи възстановяване на независимата българска църква. През 1844 г. френското посолство влиза в контакт с Неофит Бозвели и Иларион Макариополски във връзка с подготвянето на меморандумите до правителството на Османската империя.

Избухването на Кримската война довежда до временно затихване на българо-гръцкия църковен спор. Едва след прекратяването на бойните действия, когато обстановката в балканските провинции на Османската империя се нормализира, конфликтът с Цариградската патриаршия се възобновява, при това с още по-голяма сила. Първият подтик за подновяване на борбата идва като реакция на поредния реформаторски акт на Високата порта – Хатихумаюна от февруари 1856 г. В този документ, обнародват под натиска на западните велики сили, Абдул Меджид се ангажира да продължи модернизирането на Империята, като обещава да гарантира равни възможности на всички свои поданици. Особено значение за българите има намерението на султана да се позволи на всяка християнска общност да излъчи от своите среди представителна комисия, с която Портата да обсъди конкретните реформи в църковните дела, така че да се гарантират правата на всички.

Възползвайки се от залегналите в Хатихумаюна обещания, цариградските българи веднага изготвят адрес до султана, в който искат да се разреши на българите сами да избират архиепископ, да имат свои съдилища и свои представители пред Високата порта. В края на 1856 г. българската община в Цариград призовава всички български общини да изберат и изпратят свои представители, които да поднесат на турското правителство прошения за самостоятелна българска църква. В началото на 1857 г. големите общини изпращат свои избраници, които заедно с представителите на цариградската община сформират общо българско представителство, наброяващо около 40 души. Измежду членовете му изпъкват Петко Славейков, Иван Гешов, х. Николи, братя Тъпчилещови, Стоян Чомаков и др. Веднага след сформирането си представителството изготвя около 60 прошения до Високата порта, в които изрично се настоява за възстановяване на независимата българска църква.

Патриаршията отхвърля българските искания. При така създалата се ситуация по-радикалните дейци в Цариград замислят т. нар. Великденска акция, която има за цел да доведе до открито скъсване с Патриаршията. На 3 април 1860 г. по време на тържествената великденска службав църквата “Св. Стефан” Иларион Макариополски не споменава името на гръцкия патриарх. Според църковните канони това означава отхвърляне властта на патриарха. Примерът на цариградските българи е последван и в по-големите селища из страната. Така една след друга българските общини се отказват от гръцките си владици и признават за свой църковен глава Иларион Макариополски. През 1861 г. Патриаршията решава да се разправи с водачите на църковното движение и заточва Иларион Макариополски и подкрепилите го владици.

Опитвайки се да неутрализира традиционното силно руско влияние сред българите, френската дипломация залага на т. нар. униатско движение. Подкрепяни от френските католически мисионери, българските униати, начело с Драган Цанков, лансират идеята за преминаване в лоното на Римокатолическата църква като най-безболезненото средство за решаване на църковния спор. През 1859 г. те започват да издават и свой вестник под името “България”. След Великденската акция Драган Цанков разгръща много активна пропаганда и успява да привлече значителен брой привърженици. Начело на новата униатска църква застава Йосиф Соколски, който през 1861 г. е ръкоположен лично от папата за архиепископ. Малко по-късно обаче противниците на унията подготвят отвличането на Йосиф Соколски и останала без духовен водач, униатската

църква започва да губи извоюваните си позиции сред българското население.

В тази сложна обстановка сред участниците в църковната борба се забелязва разделение на две основни течения. “Младите”, начело с д-р Ст. Чомаков, Иларион Макариополски, П. Р. Славейков и Т. Икономов са непреклонни в исканията си за независима българска църква. “Старите”, сред които личат имената на Г. Кръстевич, Н. Михайловски и братя Тъпчилещови, са склонни на компромис под турска егида.

През 1867 г. за патриарх в Цариград е избран Григорий VI, който изготвя проект за разбирателство с българите при запазване на единството на православието. Григорий VI предвижда всички епархии в района между Дунав и Стара планина да се обединят в автономен окръг под името Екзархия. Проектът е одобрен и от руския посланик Николай Игнатиев, защото в него се предлага създаване на полуавтономна българска църква, признаваща върховенството на Патриаршията. Българските дейци обаче отхвърлят подобно частично решаване на църковния въпрос и искат от турското правителство да се произнесе окончателно по неговата съдба.

През 1869 г. Високата порта свиква смесена българо-гръцка комисия. Заседанията се ръководят от великия везир Али паша, а от българска страна главен представител е Гаврил Кръстевич. Изготвеният от комисията проект е представен на Патриаршията, но тя се опитва да протака вземането на решение и при това положение, на 28 февруари 1870 г., Високата порта издава ферман за създаването на независима българска църква под името “Българска екзархия”. В диоцеза на Екзархията, състоящ се от 15 епархии, са включени всички територии, заселени с българи.

В началото на март 1870 г. в Цариград е свикано събрание, което излъчва Привременен съвет. Той трябва да изработи проектоустав на Екзархията и да ръководи епархийските дела да избирането на първия български екзарх. През февруари 1871 г. в Цариград започва своята работа и църковно-народният събор, който през месец май приема окончателния текст на устава и предлага на Портата няколко кандидати за екзархийския пост. На 16 февруари 1872 г. за екзарх е избран видинският митрополит Антим. Веднага след това започва назначаването на митрополити и епископи. Учредяването на българската екзархия представлява крупен успех за българското възрожденско общество.

Powered by
Bukvar.bg
© 2010-2024